

...התנא יליף הך דינא במיעוט אחר מיעוט אינו אלא לרבות; ונקיט "בה" – כוונתו לגזירה שוה, דכמו דאמרו בירושלמי ריש פרק אלו דברים: "אדם דן גזירה שוה מעצמו לקיים תלמודו".

(משך חכמה, ויקרא כ"ב, ה)

לאחר שהתנא דרש את הדרשה הראשונה, הוא הוסיף ודרש גם את הגזירה השווה כדי לחזק את הלימוד. המשך חכמה מסתמך בעניין זה על דברי הירושלמי, והוא מבאר אותם ממש כפי שהצענו: כאשר יש לאדם לימוד כלשהו לדין, הוא יכול לדרוש בעצמו גזירה שווה כדי לקיים ולחזק לימוד זה.⁹⁶

סיכום

- בכמה מקומות בדברי חז"ל מופיעה הגבלה לגבי דרישת גזירה שווה: "אין אדם דן גזירה שווה מעצמו".
- רש"י סובר שהגבלה זו נאמרה לא רק לגבי גזירה שווה, אלא לגבי כל המידות מלבד קל וחומר. אולם לדעת רוב המפרשים ההגבלה נאמרה דוקא לגבי מידת גזירה שווה, משום ששימוש חופשי במידה זו עלול להיות מפליג מאד ולהגיע למסקנות מרחיקות לכת.
- מפרשים רבים פירשו הגבלה זו, שדרשות של גזירה שווה חייבות להתבסס על מסורת מסיני. אולם בסוגיות רבות אנו רואים שהדרישה של גזירה שווה תלויה בשיקול דעתם של חכמים. מתוך כך אומרים המפרשים שרק חלק מן הדרשה התקבל במסורת, וחכמים השלימו את הדרשה על פי שיקול דעתם.

96 א. כעין זה עיין גם במשך חכמה במדבר ל', י; שמות כ', כא.

ב. עיין עוד בספר "בתורתו של ר' גדליה" עמ' כ"ה, הכותב בדומה לדרך שהצגנו. לדעתו, גזירה שווה אינה קבלה מסיני, והכלל "אין אדם דן גזירה שווה מעצמו" בא להגביל שאין לחכם לחדש גזירה שווה מדעתו, אלא צריך שהלימוד יילמד על ידי חכמים במשך דורות רבים, ואז ניתן לסמוך על כך שאכן הדרשה היא נכונה (ועיין גם שם עמ' ס"ח). אולם מלשונו נראה שדרשת הגזירה השווה עצמה צריכה לעבור במשך הדורות, ורק לאחר שדורות רבים יסכימו שזו היא כוונת הכתובים ניתן יהיה לסמוך עליה. קשה לתאר באופן מעשי מציאות כזו, שחכמים מעלים את הדרשה ומעבירים אותה מדור לדור כהצעה בלבד, ורק לאחר תקופה ארוכה היא מקבלת תוקף ופוסקים מכוחה הלכה למעשה. לעומת זאת, לפי דרכנו הדין נלמד בדורות הקודמים בדרכים אחרות, ובעקבות זאת ניתן להביא לדין זה גם גזירה שווה כדי לחזק את הלימוד.

- יש שהסבירו תופעה זו של מסורת חלקית, שהדבר נובע משכחה של חלקים מן הדרשות במשך הדורות. אולם רבים מן המפרשים הסבירו, שמלכתחילה ניתן בסיני רק הבסיס לדרישה, במגמה שחכמים ישלימו את הדרשות בעצמם.
- גם לאחר הסבר זה, שהמסורת היא חלקית ולא שלמה, ישנן סוגיות רבות שקשה להסבירן, ובפשטות עולה מהן שחכמים יכולים לדרוש גזירה שווה גם ללא מסורת כלל. כך נראה גם מדבריהם של כמה מן המפרשים, שגזירה שווה יכולה להידרש גם ללא מסורת מסיני.
- היעב"ץ מסביר שהכלל "אין אדם דן גזירה שווה מעצמו" שנוי במחלוקת. אולם נראה שדרך זו אינה מתיישבת היטב בסוגיות.
- הקנאת סופרים מסביר שגזירה שווה נדרשת על ידי חכמים ואינה זקוקה למסורת מסיני, אך ההגבלה המיוחדת במידה זו היא שאין היא נדרשת על ידי כל חכם אלא רק על ידי בית הדין הגדול שבדור. אולם גם הסבר זה אינו מיישב את כל הקשיים.
- על פי דברי הירושלמי הצענו שגזירה שווה אינה זקוקה למסורת מסיני אלא ניתנת להידרש על ידי חכמים, אולם לא ניתן לחדש דין מכח דרשה במידה זו לבדה והיא זקוקה לסיוע. הצגנו אפשרויות שונות לסיוע זה, כגון קיומן של דרשות נוספות המכוונות לאותה המסקנה או הסתמכות על דבריהם של חכמים שפסקו כך בדורות קודמים. באופנים אלה אין חשש לדרישה מפליגה שתגיע למסקנות מופרכות, וניתן לדרוש גזירה שווה כדי לחזק ולבסס את הדין. הבאנו מקורות במפרשים המתאימים לדרך זו.